

جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران)
دوره جدید، سال پانزدهم، شماره ۵۴، پاییز ۱۳۹۶

ارزیابی کیفیت محیطی مقصدهای گردشگری شهری در راستای توسعه پایدار

مورد مطالعه: شهرستان شوشتر

سعید امانپور^۱، سعید ملکی^۲، محسن احدنژاد روشتی^۳ و سمیرا مرادی مفرد^۴

تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۴/۴، تاریخ تایید: ۱۳۹۶/۵/۲۵

چکیده

توسعه گردشگری در نواحی شهری از مؤلفه‌های گوناگونی تأثیر می‌پذیرد که از جمله می‌توان به کیفیت محیطی این نواحی که در رضایتمندی ساکنان محلی و گردشگران مؤثر است، اشاره کرد. بنابراین بررسی شاخص‌های کیفیت محیطی مقاصد گردشگری می‌تواند توان‌ها، نیازها و ضعف‌های موجود در این محیط‌ها را بر اساس میزان رضایتمندی یا آزردهی از محیط شهرها را مشخص نماید و متضمن پایداری این محلات گردد زیرا گردشگران با توجه به ماهیت گردشگری، به دنبال تفریح و گذران اوقات فراغت توأم با لذت می‌باشند. برای این منظور، عمدتاً بدنبال یافتن مقصدهایی هستند که از بالاترین سطح کیفیت محیطی برخوردار باشند. هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان نقش کیفیت محیطی مقاصد گردشگری شهرستان شوشتر می‌باشد. از نظر هدف نوع تحقیق کاربردی و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است. به منظور گردآوری داده‌های موردنیاز از دو روش اسنادی و میدانی (ابزار پرسشنامه) استفاده شده است. همچنین ابزار مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی در محیط Excell و استفاده از نرم‌افزار Spss می‌باشد. جامعه آماری پژوهش دو گروه گردشگران و خانوارهای شهری شوشتر می‌باشد. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که برخی از شاخص‌های کیفیت محیطی شهرستان شوشتر از دیدگاه هر دو جامعه نمونه پژوهش بالاتر از حد متوسط بوده و در این میان بیشترین میانگین متعلق به کیفیت عملکردی - ساختاری (۳/۵۶۲)، کیفیت زیست‌محیطی (۳/۲۸۱)، جاذبه‌های گردشگری (۳/۱۹۱) و امنیت و آسایش (۳/۱۱۴) بوده است. همچنین نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن حاکی از این است که بیشترین همبستگی و رابطه مثبت و معنادار بین شاخص توسعه پایدار و کیفیت عملکردی - ساختاری با ضریب ۰/۵۳۷ و با سطح اطمینان ۰/۹۹ وجود دارد. علاوه بر این آزمون فریدمن نشان داد، پایین بودن سطح ابعاد کیفیت محیطی منطقه مورد مطالعه به میزان کمتر از حد متوسط در ابعاد، جاذبه‌های گردشگری، امنیت آسایش، محیط اجتماعی و بصری و بالاتر از حد متوسط در بعد کیفیت عملکردی - ساختاری و کیفیت زیست‌محیطی می‌باشد.

کلیدواژگان: کیفیت محیطی، گردشگری، شهر، توسعه پایدار، شوشتر.

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۲. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۳. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

۴. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

مقدمه و بیان مسأله

امروزه محیط مناسب، یکی از شاخص‌ها و ملاک‌های اساسی در انتخاب مقصدهای گردشگران می‌باشد که می‌تواند تمامی تأثیرات مادی و معنوی محیط بر انسان را شامل شود. به همین جهت، موضوع مهمی که امروزه در برنامه‌ریزی برای نواحی شهری بسیار اهمیت دارد، ارتقاء کیفیت محیط گردشگری در چارچوب اهداف توسعه پایدار است (Zabka, 2007: 8) که در مقیاس کلان، از طریق توسعه خدمات، تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب و مدیریت آنها به منظور پاسخگویی به نیازهای گردشگران، ضرورت فراوان دارد (Nunkoo, R. & Ramkissoon, 2008: 11). لذا، در برنامه‌ریزی برای نواحی شهری با توان گردشگری نیز باید اهدافی نظیر توسعه پایدار شهری و حفاظت از محیط طبیعی و افزایش کیفیت محیطی مورد توجه واقع شود. بنابراین، در خصوص کیفیت محیطی، توجه به عواملی که به عنوان جاذبه‌های گردشگری برای گردشگران جلب توجه می‌کند اهمیت می‌یابد (شیعه و علیپور، ۱۳۸۹: ۱۵۷). زیرا کیفیت محیطی بالا، زمینه‌ساز شکل‌گیری حس مثبت نسبت به مقصدهای گردشگری و نهایتاً توسعه گردشگری می‌باشد (Ayeni and Ebohon, 2012:136). شکل‌گیری و تقویت حس مثبت از طریق مختلف امکانپذیر می‌باشد که یکی از آنها ارتقاء کیفیت محیطی است که منجر به بهبود تصویر مقصد از دیدگاه گردشگران می‌گردد (Moon and et al, 2011: 289). کیفیت محیطی یکی از مفاهیم محوری دانش طراحی و برنامه‌ریزی شهری بوده، بنابراین دست‌یابی ساکنان شهری به کیفیت محیط زندگی مناسب و پایدار و به تبع آن ارزش‌های انسانی و رشد و تعالی بشریت از مهم‌ترین اهداف برنامه‌ریزی و توسعه پایدار تلقی می‌گردد. زیرا تداوم حس و تصویر ادراکی ذهنی مثبت نسبت به مقصد در میان‌مدت و بلندمدت می‌تواند اثرات مثبتی در جنبه‌های مختلف بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مکان‌های با توان گردشگری داشته باشد (سجاسی قیداری و صادقلو، ۱۳۹۵: ۳۳). به بیان دیگر، مسئله و یا به عبارت دقیق‌تر بحران کیفیت، در شرایط کنونی یکی از چالش‌های عمده شهرهای ما و در نتیجه یکی از دغدغه‌های اساسی تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیران، مجریان و استفاده‌کنندگان محیط‌های شهری است (قرائی، ۱۳۹۱: ۱۲). چرا که امروزه شهرها از مقاصد مهم گردشگری جهان به‌شمار می‌آیند که هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگرند (Cazes, 2004:10). زیرا گردشگری به‌عنوان بخش چهارم فعالیت‌های انسان و نیاز اساسی هزاره سوم در زمانی که سود سایر فعالیت‌های اقتصادی در حال کاهش است (Sofeska, 2016:140)؛ یکی از سودآورترین صنایع جهان و زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌ها به‌حساب می‌آید (A'azami et al, 2016: 55). این صنعت پاک در چارچوب الگوهای فضایی خاص عمل می‌کند، یکی از این الگوهای فضایی گردشگری شهری است (Popescu & Corbos 2012:70) که امروزه به‌عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی جهان، رشد سریعی در توسعه اقتصادی جهان داشته است (Milenkovska, 2011:49) چرا که این بخش از گردشگری با امکان حفظ ارزش‌ها، باورها و رسوم باستانی به‌نحو مطلوبی می‌تواند اشاعه‌دهنده ارزش‌ها و سنن جوامع در سطح ملی و محلی باشد (World Tourism Organization, 2015:45). مهم‌تر اینکه گردشگری شهری با ایجاد فرصت‌هایی برای ایجاد اشتغال و کسب درآمد برای ساکنین محلی و توسعه‌ی ساختارهای زیربنایی امکان توسعه پایدار و یکپارچه شهری را فراهم می‌آورد (دانایی‌فرد، ۱۳۹۱: ۲). اعتقاد عمومی اکثر پژوهشگران بر این است که گردشگری شهری می‌تواند بخش مهمی از اقتصاد یک شهر باشد و به رفاه و فراغت کل اجتماع کمک کند (یزدخواستی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲). چون رشد و گسترش گردشگری و توسعه صنعت توریسم برای کشورهای

در حال توسعه‌ای مانند ایران که با مشکلات و معضلات فراوانی از قبیل نرخ بالای بیکاری، وابستگی به اقتصاد تک محصولی و محدودیت منابع ارزی مواجه هستند اهمیت فراوانی دارد (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲-۸۳). شهرستان شوشتر در استان خوزستان به دلایل طبیعی، اقلیمی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی از جمله حوزه‌های جغرافیایی پرجاذبه‌ای برای توسعه صنعت گردشگری است که می‌تواند در صورت برنامه‌ریزی درست و به‌جا در سطح استان پذیرای گردشگران بسیاری باشد. متأسفانه با وجود جاذبه‌های ارزشمند در محدوده مورد مطالعه وجود پاره‌ای مشکلات از جمله: ناشناخته‌ماندن جاذبه‌های گردشگری، عدم یا کمبود زیرساخت‌های اساسی جهت سازماندهی جاذبه‌ها و در نهایت نبود ارتباط ارگانیک و منسجم بین جاذبه‌های گردشگری و بهره‌برداران از این منابع مانعی اساسی برای توسعه گردشگری در شهر شوشتر شده است. شهر شوشتر توان‌های بالقوه و جاذبه‌های متعدد گردشگری دارد و توسعه صنعت گردشگری می‌تواند عامل مهم و تأثیرگذاری در رشد و توسعه این شهر باشد. اما دستیابی به این مزایا و مطلوبیت‌ها زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که با برنامه‌ریزی صحیح و متمرکز، بستر لازم برای این کار فراهم شود. هدف اصلی این مقاله، استخراج مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کیفیت محیطی مکان‌های گردشگری از دید گردشگران و ساکنین این منطقه، براساس شاخص‌های تعیین شده و شناسایی اولویت‌های آنان در رضایت‌مندی از محیط‌های گردشگری است. برای مطالعه این شاخص‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. از صاحب‌نظران، گردشگران و ساکنین این شهرستان خواسته شد تا درباره کیفیت‌های محیطی، نظر خود را اعلام کنند و نتایج حاصل از ادراک آنان در قالب متغیرهای رتبه‌ای و به کمک روش‌های آماری مورد تحلیل قرار گرفت. با توجه به مطالب فوق سوالات پیش روی پژوهش به شرح زیر می‌باشد:

۱. وضعیت کیفیت محیطی مکان‌های گردشگری شهرستان شوشتر در چه سطحی قرار دارد؟

۲. عوامل مؤثر در تفاوت کیفیت محیطی مکان‌های گردشگری شهرستان شوشتر کدامند؟

پیشینه پژوهش

در عین حال با توجه به موضوع، پیشینه‌ی تحقیق در دو بخش تحقیقات خارجی (تحقیقات نزدیک به موضوع مورد بررسی) و تحقیقات داخلی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف. تحقیقات خارجی: آنتنیو^۱ (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای به بررسی شاخصه‌های کیفیت گردشگری در چهار شهر اروپا می‌پردازد و به مواردی از این کیفیت مثل فرهنگ گردشگری و مهمان‌نوازی که در این شهرها توسط برنامه‌ریزان نادیده گرفته شده‌اند اشاره می‌کند، و در نهایت امر، به شناسایی تعدادی از بهترین شاخصه‌های کیفیت مدیریت گردشگری می‌پردازد. هانگ^۲ (۲۰۱۴)، در طرح پژوهشی به توسعه گردشگری شهری بر پایه اقتصاد در شانگهای به این نتیجه رسید که گردشگری شهری شانگهای به یک صنعت جدید به‌عنوان ستون توسعه اقتصادی این شهر در سال‌های اخیر تبدیل شده است و به لزوم بهبود افزایش مشارکت و تقویت روند توسعه گردشگری در شهر شانگهای و نیاز به انجام برخی

1. Antniu
2. Hong

تغییرات جدید و تأثیرگذار ماندگار در شهر می‌پردازد.

کارلایل و همکاران^۱ (۲۰۱۶)، در طرح پژوهشی به‌بررسی و تحلیل به‌کارگیری استراتژی‌های مؤثر در مدیریت توسعه گردشگری شهری و نقش آن در توسعه پایدار بورنموث (ساحلی) پرداختند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که سیستم‌های رویکرد یکپارچه‌سازی در ایجاد انگیزه‌های سرمایه‌گذاری برای کمک به شناسایی استراتژی‌های استفاده شده در بافت‌های شهری به‌منظور توسعه پایدار گردشگری و ارائه پیشنهادهایی که امکان احیای این بافتها در یک منطقه شهری را گسترش دهد نقش اساسی دارند.

ب. **تحقیقات داخلی:** فنی و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای به بررسی تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان جزیره قسم پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که گردشگری، با وجود اشتغال‌زایی، افزایش درآمد و بهبود کمی و کیفی صنایع دستی، سبب بالارفتن قیمت‌ها، سوداگری و تغییر کاربری زمین و افزایش ساخت و ساز و از بین رفتن بافت با ارزش در شهر و از این رو با وجود منافع اقتصادی، سبب ناپایداری کالبدی شهر شده است.

بابایی فرد و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای به تدوین بافت‌های فرسوده‌ی شهری، فرصتی برای توسعه‌ی گردشگری با نگاهی به وضعیت و قابلیت‌های گردشگری بافت‌های فرسوده‌ی شهر کاشان پرداختند. هدف آنها از انجام این پژوهش شناخت بافت‌های فرسوده‌ی واجد ارزش تاریخی شهر کاشان به‌لحاظ گردشگری می‌باشد که هم فضاهایی مناسب و جذاب برای ارائه‌ی پاسخ به نیازهای روحی - روانی شهروندان فراهم می‌آید و هم یک فرصت طلایی برای شکوفایی اقتصادی و کاهش معضل بیکاری و دیگر آسیب‌های اجتماعی در این شهر فراهم خواهد آمد.

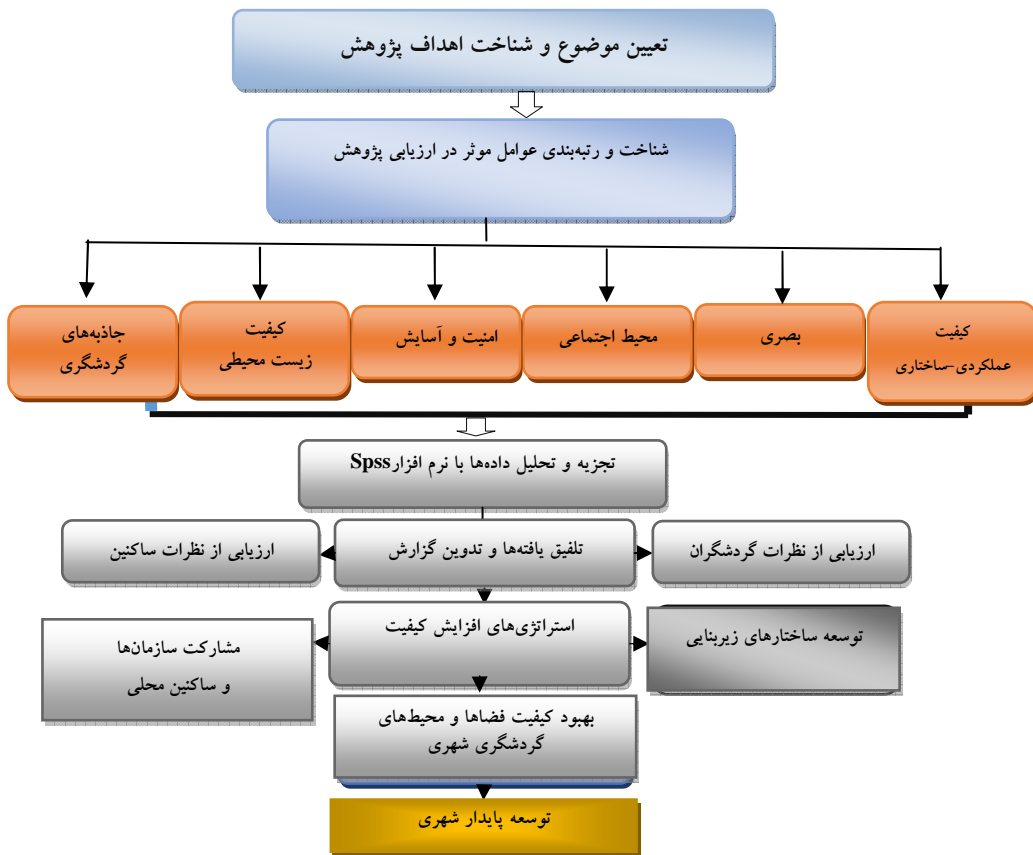
پوراحمد و همکاران (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای به بررسی ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در جوامع میزبان مورد مطالعه شهرسازی پرداختند. یافته‌ها و نتایج پژوهش نشان داد که همبستگی درونی بین شاخص‌های پایدار گردشگری شهری در ساری از ارتباط معناداری برخوردار است که در این بین شاخص پایدار اکولوژیکی با پایدار اجتماعی و سیاسی و اقتصادی ارتباط درونی ضعیف‌تری داشته است.

مواد و روش‌های پژوهش

الف. روش گردآوری و تحلیل اطلاعات: تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی است چون به‌دنبال ارائه مدل و الگویی در زمینه کیفیت محیطی مقصدهای گردشگری شهری در راستای توسعه پایدار می‌باشد. از نظر جمع‌آوری اطلاعات از نوع اکتشافی می‌باشد، زیرا به دنبال شناسایی عوامل مؤثر در کیفیت محیطی مقصدهای گردشگری شوستر می‌باشد، از نظر ماهیت به‌علت توصیف ویژگی‌های جامعه آماری و شناسایی الگو توصیفی - تحلیلی و از نظر ابزار مبتنی بر پرسشنامه می‌باشد. جهت گردآوری اطلاعات در پژوهش حاضر از دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و پیمایشی استفاده شده است. ابتدا به‌منظور آشنایی با پیشینه موضوع مورد پژوهش علاوه بر استفاده از منابع علمی مانند کتب علمی، مقالات پژوهشی، پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی (در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری)، از اسناد مختلف بویژه آمارهای منتشره توسط مرکز آمار ایران، فایل‌های اطلاعاتی دستگاه‌های اجرایی، نقشه‌های پایه مورد استفاده قرار

1. Carlisle and et al

خواهد گرفت و سپس با استفاده از روش پیمایشی به بررسی وضعیت موجود و چگونگی آن پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش دو گروه گردشگران و خانوارهای شهری شوشتر می‌باشد که تعداد نمونه آماری برای گردشگران و خانوارهای شهری از طریق فرمول کوکران به ترتیب ۳۸۴ و ۳۷۹ نفر به دست آمده که برای اطمینان از صحت اطلاعات ۴۰۰ پرسشنامه برای گردشگران و خانوارهای شهری گردآوری گردیده است. همچنین در تحقیق حاضر جهت بررسی سوالات و فرضیات از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در نمودار شماره (۱) مدل تحلیلی پژوهش مشاهده می‌گردد.

نمودار ۱. مدل مفهومی پژوهش (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶)

ب. انتخاب شاخص‌های پژوهش: شاخص‌ها اساسی‌ترین معیارهای اندازه‌گیری و حیاتی‌ترین علائم و نشان‌دهنده وضعیت یک جامعه هستند (بحرینی و مکنون، ۱۳۸۰: ۵۲). برای آزمون فرضیه‌ها از متغیر کیفیت محیطی استفاده و سپس شاخص‌ها و گویه‌هایی برای آن تعریف شده است (جدول شماره ۱). همچنین در پژوهش حاضر، متغیرهای تحقیق عبارتند از: عوامل موثر بر کیفیت محیطی مقاصد گردشگری به‌عنوان متغیر مستقل و تأثیر آن بر متغیر وابسته یعنی کیفیت محیطی می‌پردازد که متغیر مستقل پژوهش به‌عنوان یکی از ویژگی‌های محیط فیزیکی و اجتماعی شهر بوده است که این متغیر قابل اندازه‌گیری و دستکاری می‌باشد و ابزار و روش تحقیق با توجه به متغیر وابسته یعنی

کیفیت محیطی در پژوهش تعیین می‌شود. در جدول زیر متغیرها و شاخص‌ها و گویه‌ها مشخص و ارائه شده‌اند.

جدول ۱. شاخص‌ها و گویه‌های کیفیت محیطی در توسعه گردشگری شهری

گویه‌ها	شاخص‌ها		
۱- تمیزی و بهداشت محیط ۲- پاکیزگی محیط محله ۳- امکان پیاده‌روی و دوچرخه سواری ۴- کیفیت فضای سبز ۵- تمیزی آب و هوا ۶- جمع‌آوری زباله‌ها، فاضلاب، آشغال و مواد زاید	کیفیت زیست محیطی		
۱- امکانات و تسهیلات اقامتی ۲- رستوران و خدمات پذیرایی ۳- امکانات حمل و نقل عمومی ۴- وضعیت پارکینگ ۵- عرضه خدمات فروشگاه‌های مختلف ۶- امکان گذران اوقات فراغت (تفریحی و جزآن) ۷- آرام‌سازی ترافیک	کیفیت عملکردی - ساختاری		
۱- هماهنگی محیط با فرهنگ ساکنین ۲- هماهنگی ساختمان‌ها به لحاظ فرم ۳- مناسب بودن نمای ساختمان‌ها ۴- میزان زیبایی محله از دید ساکنین	بصری		
۱- رضایت از امنیت فضاهای عمومی ۲- امنیت تردد کودکان و زنان در معابر خلوت ۳- میزان نقاط کور و مخفی در محلات ۴- رضایت از وضعیت روشنایی معابر در شب ۵- وجود سروصدای ناشی از ترافیک موتوری ۶- وجود جرم و سابقه جرم در محله	امنیت و آسایش		
۱- حس شادی و سرزندگی در محیط سکونت ۲- همکاری راهنمایان محلی ۳- حس اعتماد متقابل بین ساکنین و گردشگران ۴- جذابیت فرهنگ و رسوم شهر	محیط اجتماعی		
۱- زیبایی جاذبه‌ها ۲- تنوع جاذبه‌ها ۳- تعداد جاذبه‌ها ۴- در دسترس بودن جاذبه‌ها در شهرها	جاذبه‌های گردشگری		

مأخذ: بحرینی، ۱۳۸۶: ۱۵۴، پاکزاد، ۱۳۸۱: ۴، صالحی، ۱۳۸۶: ۲، معیدفر و مقدم، ۱۳۸۹: ۱۱۹، لینیچ، ۱۳۸۷: ۱۹۹، Howell, 2005: 15

روایی و پایایی پرسشنامه

بر اساس پرسشنامه استخراج شده و گویه‌های تهیه شده جهت اندازه‌گیری روایی و تشخیص آن برای تعیین ویژگی‌های مورد لزوم در پژوهش و ارتباط منطقی بین متغیرهای استخراجی، قبل از توزیع پرسشنامه به تعیین روایی و پایایی آن مبادرت شد. که پرسشنامه مذکور بر پایه دیدگاه گردشگران و خانوارهای شهری فراهم گردیده و روایی پرسشنامه تأیید گردید. پس از این به تعیین پایایی پرسشنامه اقدام شد که در این تحقیق جهت تعیین پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی پرسشنامه گردشگران ۰/۷۸ و برای پرسشنامه مردم ۰/۷۱ در آزمون آلفای کرونباخ محاسبه شد.

در این مرحله، روایی و پایایی پرسشنامه و سازه‌های تشکیل‌دهنده آن تعیین شد. برای سنجش و اطمینان از روایی ابزار پژوهش، از نظرات بیست نفر از کارشناسان برگزیده پژوهش که از استادان برنامه‌ریزی تورسم، برنامه‌ریزی شهری، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بودند استفاده شد. برای سنجش پایایی پرسشنامه هم پس از انجام پیش‌آزمون از طریق فرمول کرونباخ (رابطه ۱) در قالب نرم‌افزار SPSS اقدام شد.

رابطه ۱

$$r_{\alpha} = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum s_j^2}{s^2} \right)$$

در جدول شماره (۲)، مقادیر آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی شاخص‌ها و متغیرهای آن که به‌عنوان سازه مورد استفاده قرار گرفته‌اند، آمده است.

جدول ۲. میزان پایایی شاخص‌های مورد پژوهش

شاخص	کیفیت عملکردی-ساختاری	بصری	محیط اجتماعی	جاذبه‌های گردشگری	کیفیت زیست‌محیطی	امنیت و آسایش
تعداد گویه	۷	۴	۴	۴	۶	۶
میزان آلفا	۰/۸۶	۰/۷۵	۰/۷۸	۰/۸۳	۰/۸۰	۰/۸۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان شوشتر در شمال استان خوزستان در طول ۴۸ درجه ۲۰ درجه شرقی و عرض ۳۲ درجه و ۳۰ درجه شمالی قرار گرفته است و در ارتفاع ۱۵۰ متری از سطح دریا می‌باشد. این شهرستان در ۹۲ کیلومتری اهواز و ۸۳۱ کیلومتری تهران و ۲۲۲ کیلومتری خلیج فارس واقع شده است. این شهرستان از سمت شمال به کوه‌های بختیاری و شهرستان دزفول، از غرب به شهرستان شوش دانیال و دزفول، از شرق به شهرستان مسجد سلیمان، از جنوب به شهرستان اهواز و از جنوب شرقی به شهرستان رامهریز محدود می‌شود (شکل ۱). شوشتر دارای وسعتی در حدود ۳۴۴۰ کیلومتر مربع بوده که شهر تاریخی و قدیمی شوشتر به‌عنوان هسته مرکزی آن و محصور در شعبات رودخانه کارون می‌باشد. این شهرستان در سال ۱۳۹۵، دارای ۱۹۲۰۲۸ هزار نفر جمعیت و ۵۰۸۷۸ خانوار است که از این تعداد ۳۳۰۸۲ خانوار شهری بوده است. چهارمین شهر بزرگ در استان خوزستان پس از اهواز، دزفول و آبادان از لحاظ جمعیت می‌باشد.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان شوشتر در کشور ایران

جاذبه‌های گردشگری در شهرستان شوشتر

شهرستان شوشتر با دارا بودن ظرفیت‌های ارزشمند تاریخی، فرهنگی و جاذبه‌های طبیعی و کالبدی هم‌تراز بسیاری از شهرهای توریستی جهان بوده و قابلیت فراوانی برای جذب گردشگر در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی دارد. این شهر مجموعه‌ای بسیار باارزش از ابنیه و جاذبه‌های گردشگری را در خود جای داده است. در جدول نمونه‌هایی از جاذبه‌های گردشگری بیان شده است (جدول شماره ۳).

یافته‌های پژوهش

الف. یافته‌های توصیفی مشارکت‌کنندگان در تکمیل پرسشنامه: در این بخش یافته‌های مرتبط با ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان مشتمل بر شغل، جنسیت، سن، وضعیت تحصیلات، وضعیت تأهل و وسایل نقلیه در قالب جدول نمایش داده شده است. طبق جدول شماره (۴) بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری نشان می‌دهد، از بین مشخصات ۴۰۰ پاسخ‌دهنده خانوار شهری به پرسشنامه مذکور، در میان پرسش‌شوندگان ۶۴/۱ درصد از آنان را مردان و ۳۵/۵ درصد را زنان تشکیل می‌دهند، بنابراین بیشترین فراوانی با مردان می‌باشد. نتایج به‌دست آمده از تحلیل‌های انجام گرفته نشان می‌دهد که ۳۲/۵ درصد از پرسش‌شوندگان مجرد و ۶۵/۵ درصد متأهل و ۲ درصد هم پاسخی به این پرسش نداده‌اند. همچنین بیشترین گروه سنی که برای بازدید از جاذبه‌های گردشگری شوشتر به این شهر سفر کرده‌اند بین ۳۱ تا ۵۰ سال هستند و کمترین آنها حدود ۷/۵ درصد زیر ۲۰ سال سن دارند. علاوه بر موارد فوق نتایج حاصله از محاسبات آماری انجام گرفته در ارتباط با تحلیل شاخص سطح سواد از جامعه‌ی نمونه به‌صورت فوق می‌باشد، که بیشترین میزان تحصیلات مربوط به سطح تحصیلات (دیپلم و کارشناسی) با ۶۷/۵ درصد می‌باشد.

جدول ۳. جاذبه‌های گردشگری شهرشوشتر

سطح عملکرد	جاذبه‌های گردشگری شوشتر		
بین المللی	<ul style="list-style-type: none"> • بند میزان • برج کلاه فرنگی • نهر گر گر • پل بند گر گر • محوطه آبشارها و آسیابها • پل بند برج عیار و نیایشگاه صائین • پل بند خدا آفرین • قلعه سلاسل • نهر داریون • پل بند شادروان • بند خاک • پل بند لشکر 	سازه‌های آبی و تاریخی	اماکن تاریخی
ملی	<ul style="list-style-type: none"> • خانه معین تجار • خانه مرعشی • خانه امین زاده • خانه مستوفی • خانه دورقی • خانه گازر • خانه رضوان 	خانه‌های تاریخی	
ملی	<ul style="list-style-type: none"> • سرای افضل 	سراها	
ملی	<ul style="list-style-type: none"> • حمام افضل • حمام خان 	حمام ها	
محلی و ملی	<ul style="list-style-type: none"> • سیاط معین التجار • سیاط افضل • سیاط سرهنگ • سیاط حاج رمضان • سیاط ساداتی 	سیاطها	
ملی	مسجد جامع شوشتر	مساجد	اماکن مذهبی
محلی	<ul style="list-style-type: none"> • آرامگاه امام زاده عبدالله شوشتر • مقام صاحب الزمان شوشتر • آرامگاه براین مالک انصاری • آرامگاه سیدمحمدگلایی شوشتری • آرامگاه سیدمحمد ماهر و شوشتری • آرامگاه شعیب نبی شوشتری 	آرامگاهها	
محلی	<ul style="list-style-type: none"> • روستای بقعه شعیب نبی • روستای راهدار • روستای کوه زرد 	روستاها و تاریخی اطراف شوشتر	
	<ul style="list-style-type: none"> • سواحل رودخانه کارون و شعبات آن • تپه‌های سرسبز مسیر شوشتر-عقبلی 	منابع طبیعی	بازوینهای طبیعی

مأخذ: اسکندری و عابدی، ۱۳۹۳: ۶-۷

همچنین در ارتباط با شاخص شغل، ۱۹/۵ درصد بیکار، ۳۲ درصد در شغل‌های غیردولتی (شغل آزاد)، ۴۸/۵ درصد هم دولتی هستند. همچنین در بررسی‌های میدانی مشخص شد ۶۶/۵ درصد با وسیله شخصی و ۳۱ درصد هم با وسایل عمومی مسافرت می‌کنند و ۲/۵ درصد هم پاسخی به این پرسش نداده‌اند. مطالب فوق بیانگر این است که هیچکدام از گردشگران به وسیله «تورهای گردشگری» به شهرستان شوشتر سفر نکرده‌اند و در تمامی موارد، با وسایل شخصی یا حمل و نقل عمومی اقدام به سفر نموده‌اند که این مطلب گویای نابسامانی تسهیلات و خدمات برای گردشگران در این بخش است در اینجا ذکر این نکته لازم است که وجود تورهای گردشگری از عوامل اصلی در بازاریابی صنعت توریسم به‌شمار می‌رود. بررسی ویژگی‌های فردی گردشگران نیز نشان می‌دهد که از مجموع ۴۰۰ نمونه، ۵۹/۵ درصد را مردان و بقیه را زنان، از لحاظ وضعیت تحصیلات بیشتر آنها دارای تحصیلات فوق دیپلم و بالاترند و از لحاظ وضعیت شغلی نیز ۰/۴۵ درصد این جامعه آماری در بخش اداری فعالیت دارند. در کل می‌توان گفت که جاذبه‌های طبیعی در این شهرستان توانسته است ۳۰/۵ درصد و اماکن مذهبی ۲۶/۵ درصد از گردشگران را به خود جذب کند اما جاذبه‌های تاریخی با ۴۳ درصد بیشترین بازدیدکننده را داشته است.

جدول ۴. مشخصات پاسخ‌دهندگان

مشخصات پاسخ‌دهندگان	بیشترین پاسخگو	تعداد	درصد
سن	۳۱-۴۰	۸۳	۴۲/۵
تحصیلات	دیپلم و کارشناسی	۲۶۹	۶۷/۵
جنسیت	مرد	۲۵۶	۶۴/۱
تاهل	متاهل	۲۶۰	۶۵/۵
شغل	دولتی	۱۹۷	۴۸/۵
وسایل نقلیه	وسیله شخصی	۲۶۶	۶۶/۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

ب. یافته‌های استنباطی پژوهش: همان‌طوریکه در پارچوب نظری نیز اشاره شد، مراجعه گردشگر به مقصدهای گردشگری وابسته به میزان رضایتمندی او از شرایط و کیفیت محیطی دارد. لذا برای تحلیل کیفیت محیطی، نیاز به بررسی میزان رضایتمندی گردشگران از مولفه‌های کیفیت محیطی در شهرهای مقصد گردشگری می‌باشد که از طریق آزمون‌های آماری انجام گرفته است. از طریق این آزمون‌ها امکان شناسایی، میزان اثرگذاری و نقش هر یک از مولفه‌های شش‌گانه کیفیت محیطی در ایجاد رضایتمندی و جذب گردشگران فراهم می‌شود.

شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی مقاصد گردشگری بر توسعه پایدار شهری شوشتر از لحاظ مقدار ویژه، درصد واریانس مقدار ویژه و درصد واریانس جمعی با توجه به نتایج به‌دست آمده از تحلیل اولیه متغیرها، اولویت‌بندی شده‌اند. نتیجه این مرحله در جدول شماره (۵) آمده است. بر مبنای جدول، شاخص کیفیت عملکردی-ساختاری با مقدار ویژه ۴/۸۲ و با درصد واریانس ۴۰/۹۶ دارای اولویت بیشتری نسبت به سایر شاخص‌ها در توسعه پایدار شهر شوشتر می‌باشد.

جدول ۵. میزان میانگین و واریانس شاخص‌های تأثیرگذار بر توسعه پایدار شهری شوشتر

ابعاد	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
جاذبه‌های گردشگری	۳/۸۳	۳۶/۳۰	۳۶/۳۰
محیط اجتماعی	۳/۱۵	۳۵/۲۲	۷۱/۵۲
کیفیت زیست محیطی	۴/۰۱	۳۷/۳۲	۱۰۸/۸۴
امنیت و آسایش	۳/۷۱	۳۵/۹۲	۱۴۴/۷۶
کیفیت عملکردی- ساختاری	۴/۸۲	۴۰/۹۶	۱۸۵/۷۲
بصری	۳/۶۴	۳۵/۸۳	۲۲۱/۵۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

با بررسی نتایج تحلیل آماری T بر روی شاخص‌های پژوهش آشکار می‌شود که تحلیل میانگین عددی حاصل از رابطه شاخص‌های مورد مطالعه در بین نمونه‌های تحقیق بر اساس آزمون T تک نمونه‌ای مبین بالاتر از مطلوبیت عددی مورد آزمون (که در این تحقیق معادل میانگین براساس طیف لیکرت در نظر گرفته شده است) می‌باشد. به‌طوری‌که، با احتساب دامنه طیفی شاخص‌های بررسی شده که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای کیفیت عملکردی- ساختاری، جاذبه‌های گردشگری، کیفیت زیست محیطی و امنیت و آسایش بالاتر از حد متوسط (۳) و برای بعد بصری و محیط اجتماعی نیز کمتر از (۳) ارزیابی می‌شود. بدین ترتیب در بین ابعاد مورد نظر پژوهش به جز شاخص کیفیت عملکردی - ساختاری و کیفیت زیست محیطی در بقیه موارد در سطح ۹۵٪ تفاوت معناداری وجود دارد که در جدول شماره (۶) مشاهده می‌گردد.

جدول ۶. آزمون T برای شاخص‌های مورد پژوهش

مطلوبیت عددی شاخص‌های مورد آزمون=۳					
شاخص	میانگین	آماره آزمون t	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	
				پایین تر	بالاتر
کیفیت عملکردی- ساختاری	۳/۵۶۲	۶/۱۱۴	۰/۰۰۰	۰/۲۵۲۸	۰/۴۹۲۱
جاذبه‌های گردشگری	۳/۱۹۱	۱/۵۲۷	۰/۱۰۴	۰/۰۹۲۰۱	۰/۲۰۱۷
بصری	۲/۶۱۹	-۳/۵۱۱	۰/۰۰۲	-۰/۱۸۱۶	۰/۰۷۹۸
امنیت و آسایش	۳/۱۱۴	۱/۵۱۴	۰/۱۰۲	۰/۰۹۲۰۱	-۰/۰۱۹۵۲
محیط اجتماعی	۲/۲۱۴	-۳/۵۰۱	۰/۰۰۲	-۰/۱۸۱۲	-۰/۰۷۹۴
کیفیت زیست محیطی	۳/۲۸۱	۶/۱۰۱	۰/۰۰۰	۰/۳۷۱۸	۰/۴۹۱۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن

برای تعیین ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن ابتدا به تمام X ها بر حسب مقادیرشان رتبه می‌دهیم و همین کار را نیز برای Y ها انجام می‌دهیم، سپس تفاضل بین رتبه‌های هر زوج را که با d_i نشان می‌دهیم حساب می‌کنیم. در مرحله بعد توان دوم d ها را محاسبه کرده، در نهایت با استفاده از این فرمول ضریب همبستگی رتبه‌ای را حساب می‌کنیم:

اگر مقادیر دو متغیر عیناً تغییر کند یعنی با کم و زیاد شدن یکی دیگری هم کم یا زیاد شود به‌گونه‌ای که بتوان رابطه آن را به صورت یک معادله نوشت می‌توان گفت بین این دو متغیر همبستگی وجود دارد (عساکره: ۳۵۶، ۱۳۸۹).

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^k d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

جدول شماره (۷)، روابط بین شاخص‌های مورد نظر را با توسعه پایدار شهری نشان می‌دهد. طبق نتایج به دست آمده از روش اسپیرمن بین توسعه پایدار و شاخص عملکردی-ساختاری همبستگی مثبت و معناداری با ضریب ۰/۵۳۷ و با سطح اطمینان ۰/۹۹ وجود دارد. در این زمینه باید اذعان کرد که پارامتر میزان رضایت گردشگران از کمیت و کیفیت زیرساخت‌ها از اهمیت و وزن بیشتری نسبت به سایر معیارها برخوردار بوده است چرا که گردشگران مصرف‌کننده نهایی محصولات و خدمات شهری و گردشگری هستند و جامعه میزبان باید بتواند نیازهای آنها را پاسخ دهد. چون توجه به زیرساخت‌های شهری و خدماتی مورد استفاده ساکنین و گردشگران از ملزومات حرکت به سمت توسعه پایدار شهری می‌باشد. همچنین بین دو پارامتر توسعه پایدار و کیفیت زیست محیطی همبستگی معناداری به میزان ۰/۴۷۱ وجود دارد. با توجه به اینکه گردشگری باعث افزایش قیمت زمین و مسکن شهری مخصوصاً زمین‌هایی که در مرکز و مناطق تاریخی شهر قرار دارد شده است و این افزایش قیمت باعث رواج، سودآوری زمین در شهر شده است. افزایش ساخت‌وساز بیش از حد و متراکم و افزایش واحدهای تجاری باعث ایجاد انواع آلودگیها در شهرها بخصوص آلودگی بصری و رشد بی‌قواره شهرها شده است که خود مانع اساسی بر سر راه توسعه اقتصادی شهرها می‌باشد. بنابراین توسعه صنعت گردشگری نباید باعث کاهش کیفیت زیست‌محیطی شهری گردد. علاوه بر این بین شاخص توسعه پایدار و جاذبه‌های گردشگری با توجه به میزان ضریب همبستگی ۰/۴۳۴ در سطح اطمینان ۰/۹۹ رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. در مرتبه بعدی بین شاخص توسعه پایدار و امنیت و آسایش رابطه مثبت و معناداری وجود دارد یعنی هر چه امنیت بیشتر و بهتر باشد رضایت‌مندی گردشگران از گردشگری شهری نیز طبعاً بیشتر خواهد شد. زیرا امروزه امنیت به‌عنوان مهمترین و زیربنایی‌ترین اصل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در جهان به‌شمار می‌آید. میان گردشگری، ثبات، توسعه و امنیت رابطه‌ای تعریف شده وجود دارد و هرگونه بروز ناامنی و بکارگیری خشونت در سطوح مختلف زبان‌های جبران‌ناپذیری به این صنعت وارد می‌سازد. همان‌طور که قبلاً ذکر شد رابطه توسعه پایدار با شاخص‌های عملکردی-ساختاری، زیست‌محیطی، امنیت و آسایش، جاذبه‌های گردشگری، بصری و محیط اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است و بیانگر این نکته است که رابطه معناداری بین توسعه پایدار شهری با پارامترهای ذکر شده می‌باشد. یعنی به میزانی که شاخص‌های مورد مطالعه وضعیت مناسب‌تری داشته باشند به همان میزان موجب رضایت‌مندی بیشتر ساکنین و گردشگران از جاذبه‌های گردشگری خواهد شد.

جدول ۷. همبستگی درونی شاخص‌های شش‌گانه کیفیت محیطی

نام روش	کیفیت عملکردی - ساختاری	جاذبه‌های گردشگری	کیفیت زیست محیطی	امنیت و آسایش	محیط اجتماعی	بصری	توسعه پایدار
کیفیت عملکردی-ساختاری (ضریب خطا p.val)	۱	۰/۳۳۶** (۰/۰۰۰)	۰/۳۱۶** (۰/۰۰۱)	۰/۲۷۱** (۰/۰۰۴)	۰/۳۲۴** (۰/۰۰۳)	۰/۲۴۹** (۰/۰۰۶)	۰/۵۳۷** (۰/۰۰۰)
جاذبه‌های گردشگری (ضریب خطا p.val)	۰/۳۳۶** (۰/۰۰۰)	۱	**۰/۳۲۱ (۰/۰۰۱)	**۰/۲۶۴ (۰/۰۰۶)	**۰/۲۶۰ (۰/۰۰۷)	۰/۲۳۱* (۰/۰۱۶)	۰/۴۳۴** (۰/۰۰۰)
کیفیت زیست محیطی (ضریب خطا p.val)	۰/۳۱۶** (۰/۰۰۱)	**۰/۳۲۱ (۰/۰۰۱)	۱	۰/۳۴۶** (۰/۰۰۰)	**۰/۳۳۱ (۰/۰۰۰)	۰/۲۱۸* (۰/۰۲۵)	۰/۴۷۱** (۰/۰۰۰)
امنیت و آسایش (ضریب خطا p.val)	۰/۲۷۱** (۰/۰۰۴)	**۰/۲۶۴ (۰/۰۰۶)	۰/۳۴۶** (۰/۰۰۰)	۱	*۰/۲۱۳ (۰/۰۲۷)	۰/۲۱۱* (۰/۰۲۵)	۰/۳۷۸** (۰/۰۰۰)
محیط اجتماعی (ضریب خطا p.val)	۰/۳۲۴** (۰/۰۰۳)	**۰/۲۶۰ (۰/۰۰۷)	**۰/۳۳۱ (۰/۰۰۰)	*۰/۲۱۳ (۰/۰۲۷)	۱	۰/۲۰۸* (۰/۰۲۱)	۰/۳۵۹* (۰/۰۲۱)
بصری (ضریب خطا p.val)	۰/۲۴۹** (۰/۰۰۶)	۰/۲۳۱* (۰/۰۱۶)	۰/۲۱۸* (۰/۰۲۵)	۰/۲۱۱* (۰/۰۲۵)	۰/۲۰۸* (۰/۰۲۱)	۱	۰/۳۱۹* (۰/۰۲۱)
توسعه پایدار	۰/۵۳۷** (۰/۰۰۰)	۰/۴۳۴** (۰/۰۰۰)	۰/۴۷۱** (۰/۰۰۰)	۰/۳۷۸** (۰/۰۰۰)	۰/۳۵۹* (۰/۰۲۱)	۰/۳۱۹* (۰/۰۲۱)	۱

*همبستگی معنی‌دار در سطح ۰/۰۵، **همبستگی معنی‌دار در سطح ۰/۰۱ مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

همان‌گونه که جدول شماره (۸) نشان می‌دهد، براساس آزمون فریدمن، بین میانگین شاخص‌های کیفیت محیطی شهرستان مورد مطالعه در سطح آلفا ۰/۰۱ تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای مربوط به شاخص عملکردی-ساختاری و کمترین آن مربوط به بعد بصری می‌باشد. بررسی میانگین رتبه‌ای داده‌های حاصل از تحلیل کمی ابعاد کیفیت محیطی نشان دهنده، پایین بودن سطح ابعاد کیفیت محیطی منطقه مورد مطالعه به میزان کمتر از حد متوسط در ابعاد، جاذبه‌های گردشگری، امنیت آسایش، محیط اجتماعی و بصری و بالاتر از حد متوسط در بعد کیفیت عملکردی - ساختاری و کیفیت زیست محیطی می‌باشد.

جدول ۸. معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای شاخص‌های کیفیت محیطی براساس آماره آزمون فریدمن

مؤلفه	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن
جاذبه‌های گردشگری	۴۰۰	۳/۲۴	۲/۵۷
امنیت و آسایش	۴۰۰	۳/۲۲	۲/۳۷
کیفیت زیست محیطی	۴۰۰	۳/۴۲	۲/۷۲
بصری	۴۰۰	۳/۱۴	۲/۲۵
کیفیت عملکردی-ساختاری	۴۰۰	۳/۹۵	۲/۷۸
محیط اجتماعی	۴۰۰	۳/۱۸	۲/۳۰
کای دو		۲۹۰/۵۷۰	
درجه آزادی		۳	
سطح معناداری		۰/۰۰۰	

*معناداری در سطح ۵ درصد. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کیفیت محیط شهرهای جاذب گردشگری، یکی از دغدغه‌های نوین نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی در سال‌های اخیر بوده است زیرا امروزه گردشگری به‌ویژه گردشگری شهری به‌عنوان یکی از پایه‌های اقتصاد، سهم عمده‌ای را در توسعه و پیشرفت مناطق دارد و اکثر کشورهای جهان در رقابتی تنگاتنگ و نزدیک، در پی بهره‌گیری از توانمندی‌های کشورشان هستند تا بتوانند سهم بیشتری از درآمد ناشی از صنعت گردشگری را به خود اختصاص دهند. نواحی شهری به علت آن که جاذبه‌های طبیعی و انسانی بسیار دارند غالباً از مقاصد مهم گردشگری‌اند. اما پیش شرط ورود گردشگران به یک مکان در گرو عوامل مختلفی همچون خدمات و تسهیلات ارائه شده برای آنان در جامعه مقصد و در کل ارتقاء کیفیت محیطی می باشد زیرا اغلب گردشگران به دنبال محیط‌هایی با شرایط و کیفیت مناسب از ابعاد مختلف بصری، امنیتی، کارکردی، طبیعی و... می‌باشند. بنابراین جهت دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در نواحی شهری، شناخت، سنجش و به تبع آن ارتقای کیفیت محیط های شهری گردشگرپذیر ضروری است. به همین دلیل در این مطالعه سعی شده است تا به بررسی کیفیت محیطی در جذب و ارتقای رضایتمندی گردشگران در شهرستان شوشتر به‌عنوان یکی از گردشگاه‌های اهواز پرداخته شود. چرا که شهرستان شوشتر نیز به‌عنوان یکی از متملن‌ترین و قدیمی‌ترین شهرهای ایران و جهان به دلایل وجود جاذبه‌های طبیعی، اماکن تاریخی، فرهنگی و مذهبی منحصر به فرد از جمله شهرهای پرجاذبه برای گردشگری شهری است که می‌تواند به‌عنوان یکی از مراکز مهم گردشگری در سطح ملی و جهانی مطرح شود. با این وجود می‌توان گفت این شهرستان‌ها با دارا بودن جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی که بسیاری از آن‌ها مانند سازه‌های آبی و معبد چغازنبیل دارای ارزش و شهرت جهانی‌اند؛ فرصت بسیار مناسبی برای توسعه پایدار شهری بر پایه گردشگری و جذب گردشگران داراست، نتایج به‌دست آمده از تحلیل شاخص‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که مهمترین عامل جذب گردشگران به مقصد شهر شوشتر وجود جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی و همچنین جاذبه‌های طبیعی این شهر است و به‌طور کلی گردشگران از سفر به این مقصد رضایت داشته که این رضایت به دلیل وجود جاذبه‌های گردشگری این شهر بوده نه به دلیل وجود امکانات و تسهیلات اقامتی و پذیرایی مقصد. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که برخی از شاخص‌های کیفیت محیط شهرستان شوشتر از دیدگاه هر دو جامعه نمونه پژوهش بالاتر از حد متوسط بوده و در این میان بیشترین میانگین متعلق به کیفیت عملکردی - ساختاری (۳/۵۶۲)، کیفیت زیست‌محیطی (۳/۲۸۱)، جاذبه‌های گردشگری (۳/۱۹۱) و امنیت و آسایش (۳/۱۱۴) بوده است. در رتبه دوم، شاخص‌های بصری و محیط اجتماعی به ترتیب با میانگین (۲/۶۱۹) (۲/۲۱۴) قرار دارند. با این حال ارزیابی گردشگران از وضعیت کیفیت محیطی شهر شوشتر در مقایسه با ارزیابی مردم، وضعیت مناسب‌تری را نشان می‌دهد. همچنین نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نشان می‌دهد، بیشترین همبستگی و رابطه مثبت و معنادار بین شاخص توسعه پایدار و کیفیت عملکردی - ساختاری با ضریب ۰/۵۳۷ و با سطح اطمینان ۰/۹۹ وجود دارد و در مرتبه بعدی بین دو پارامتر توسعه پایدار و کیفیت زیست‌محیطی رابطه وجود دارد. همچنین آزمون فریدمن نشان‌دهنده، پایین بودن سطح ابعاد کیفیت محیطی منطقه مورد مطالعه به میزان کمتر از حد متوسط در ابعاد، جاذبه‌های گردشگری، امنیت آسایش، محیط اجتماعی و بصری و بالاتر از حد متوسط در بعد کیفیت عملکردی-ساختاری و کیفیت زیست‌محیطی می‌باشد. در ادامه، مهم‌ترین پیشنهادها مربوط به یافته‌های پژوهش ارائه می‌گردد.

- تأسیس و افزایش سطح کیفیت مراکز اقامتگاهی و تفریحی
- راه‌اندازی سرویس‌های حمل و نقل همگانی در مراکز گردشگری
- توزیع مناسب زیرساخت‌های گردشگری متناسب با پراکندگی جاذبه‌های گردشگری
- ارتقاء کیفیت محیطی با بهره‌گیری از دیدگاه ساکنان محلی شهری و گردشگران
- ایجاد حس مسئولیت در حفظ و نگهداری محیط زیست شهری برای ساکنان و گردشگران

کتابشناسی

۱. اسکندری، محمدرضا و عابدی، زهرا (۱۳۹۳)، توسعه صنعت گردشگری در جهت توسعه پایدار شهری نمونه مورد مطالعه: شهرستان شوشتر، دومین کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری، ۲۶ آذر، تبریز؛
۲. اسماعیل‌زاده، حسن، خاوریان گرمسیر، امیررضا و کانونی، رضا (۱۳۹۳)، راهبرد پژوهی در سایه عوامل کلان محیطی در گردشگری شهری با استفاده از مدل‌های کمی و کیفی (نمونه موردی: توسعه گردشگری شهر یزد)، گردشگری شهری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۷-۳۳؛
۳. بابایی‌فرد، اسدالله؛ پاشا، یاسمن و آتش افروز، سمیرا (۱۳۹۴)، بافت‌های فرسوده شهری، فرصتی برای توسعه گردشگری (با نگاهی به وضعیت و قابلیت‌های گردشگری بافت‌های فرسوده‌ی شهر کاشان)، همایش ملی بافت‌های فرسوده و تاریخی شهری چالش‌ها و راهکارها، ۹ و ۱۰ اردیبهشت، دانشگاه کاشان، صص ۱-۱۶؛
۴. بحرینی، سیدحسین (۱۳۸۶)، فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، صص ۱۴۶؛
۵. پیشویی، دیباک (۱۳۹۰)، توریسم و توسعه اقتصادی، ترجمه: حیدر لطفی و دیگران، جلد اول، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، صص ۲۸؛
۶. پاپلی‌یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، صص ۱-۲۸۴؛
۷. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۱)، کیفیت محیط شهری: مطالعه معوقه شهروندان، فصلنامه مدیریت شهری، سال سوم، شماره ۹، صص ۶-۱۵؛
۸. پاکزاد، جهان‌شاه، (۱۳۸۵)، مفاهیم و مبانی نظری فرآیند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، صص ۱۰۶؛
۹. پوراحمد، احمد؛ حسینی‌سیاه‌گلی، مهناز و صفدری مولان، امین (۱۳۹۵)، ارزیابی شاخص‌های توسعه پایداری گردشگری در جوامع میزبان (مورد مطالعه: شهرسازی)، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۱۵۹-۱۷۰؛
۱۰. تقوایی، علی‌اکبر؛ معروفی، سکینه و سمیه پهلوان (۱۳۹۱)، ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان مورد مطالعه: محله آبکوه شهر مشهد، مجله نقش جهان، دوره سوم، شماره ۱، صص ۴۳-۵۴؛
۱۱. تقوایی، مسعود؛ صفرآبادی، اعظم (۱۳۸۵)، مدیریت گردشگری شهری با تأکید بر برنامه‌ریزی فضاهای شهری جاذب گردشگر مطالعه موردی: شهر کرمانشاه، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، س ۱، شماره ۴، صص ۱۸۵-۲۱۰؛
۱۲. دانایی‌فرد، حسن؛ جاوید، سیدداریوش و فانی، علی‌اصغر (۱۳۹۱)، ارتقای ظرفیت گردشگری جمهوری اسلامی ایران: تحلیلی بر ابزارهای خط‌مشی‌گذاری ملی گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال هفتم -

- شماره ۱۹، صص ۱-۲۴:
۱۳. رفیعیان، مجتبی؛ تقوایی، علی‌اکبر و ارونگ ملاح (۱۳۸۶)، درآمدی بر بازسازی پس از سانحه و الزامات ارتقای کیفیت محیط سکونت، مقاله مرجع دانش، صص ۲۰-۳۱:
  ۱۴. زنگی‌آبادی، علی؛ عبداله‌زاده، مهدی؛ مبارکی، امید؛ پورعیدی وند، لاله (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل فضاهای گردشگری شهر ارومیه، فصلنامه فضای جغرافیایی، س ۱۲، شماره ۳۹، صص ۷۷-۹۳:
  ۱۵. زنگی‌آبادی، علی؛ ضیایی، محمود؛ بایزیدپور، هیمین و اسفندیار کهزادی (۱۳۸۹)، تحلیلی بر وضعیت امکانات و تسهیلات گردشگری استان کردستان از دید گردشگران، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره ۴، ص ۳۹:
  ۱۶. سجاسی قیداری، حمدالله و صادقلو، طاهره (۱۳۹۵)، تحلیل و تبیین نقش کیفیت محیطی در جذب گردشگر به مقاصد گردشگری روستایی مورد مطالعه: روستاهای گردشگری دهستان لواسان کوچک، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و یکم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۵، شماره پیاپی ۱۲۱، صص ۳۲-۴۹:
  ۱۷. سی موون، جان؛ اس مینور، میشل (۱۳۸۸)، رفتار مصرف‌کننده، مترجم کامبیز حیدرزاده، انتشارات دانشگاه آزاد قزوین، ص ۳۲۳:
  ۱۸. شکوئی، حسین (۱۳۸۶)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، جلد اول، انتشارات گیاتاشناسی، چاپ نهم، ص ۱۱۴:
  ۱۹. شیعه، اسماعیل و علی‌پور، سجاد (۱۳۸۹)، تحلیل عوامل کیفیت بخش محیط گردشگری ساحلی با توجه به معیارهای گردشگری پایدار: مطالعه موردی سواحل شهر رامسر؛ آرمانشهر، شماره ۵، دوره پاییز و زمستان، صص ۱۶۷-۱۵۵:
  ۲۰. صالحی، اسماعیل (۱۳۸۶)، نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیش‌گیری از ناهنجاریهای رفتاری، مجله محیط‌شناسی، شماره ۴۴، صص ۸۳-۹۴:
  ۲۱. فنی، زهره؛ علیزاده طولی، محمد و زحمتکش، زینب (۱۳۹۳)، تاثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان (مورد مطالعه: جزیره قشم)، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال نهم، شماره ۲۸، صص ۳۹-۷۲:
  ۲۲. قرائی، فریبا (۱۳۹۱)، شناسایی عوامل کیفیت محیط با تکیه بر ویژگیهای کالبدی و زیبایی‌شناختی و تأثیر آن بر حضور زنان در فضاهای عمومی شهر، اولین همایش علمی و پژوهشی زنان و زندگی شهری، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ۳۰ آبان و یکم آذر، صص ۱۱-۶۸:
  ۲۳. کازه، ژرژه (۱۳۸۱)، آمایش جهانگردی: ترجمه: صلاح‌الدین محلاتی، نشر دانشگاه شهید بهشتی، ص ۳۰:
  ۲۴. لینچ، کوین (۱۳۸۷)، تئوری شکل خوب شهر، ترجمه حسنی بحرایی، انتشارات دانشگاه تهران، صص ۱۸۷-۲۰۳:
  ۲۵. محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی؛ نشر دانشگاه شهید بهشتی، ص ۱۱:
  ۲۶. محمدیان مصمم، حسن؛ حیدری، سامان؛ مرادی، ابوالفضل و آقایی، پرویز (۱۳۹۴)، تحلیلی بر فرصت‌ها و چالش‌های توسعه صنعت گردشگری در شهر جواترود، فصلنامه آمایش و توسعه چابهار، دوره ۱، شماره ۱، ص ۳:
  ۲۷. معیدفر، سعید و مقدم، غلامرضا (۱۳۸۹)، نقش هویت محله‌ای در کاهش و کنترل گرایش به رفتارهای ناهنجار اجتماعی در شهر (مطالعه محله‌های شهر تهران)، مجله مسائل اجتماعی ایران، سال اول، شماره دوم، صفحات ۱۱۵-۱۴۳:
  ۲۸. موحد، علی؛ اماپور، سعید؛ نادری، کاوه (۱۳۹۰)، بازاریابی گردشگری شهری براساس برندیابی با مدل فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP مورد مطالعه: شهر کرمانشاه، نشریه برنامه‌ریزی فضایی، س ۱، شماره ۳، صص ۱۷-۳۶:
  ۲۹. میرابزاده، پرستو (۱۳۷۵)، ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی توسعه توریسم؛ فصلنامه محیط‌زیست، شماره ۲، صص ۵۴-۶۲:

۳۰. یزد خواستی، علی؛ قربانعلی‌زاده، فاطمه و رضا کریم، نرجس (۱۳۹۴)، درآمدزایی از موضوع گردشگری در بافت فرسوده، همایش ملی بافت‌های فرسوده و تاریخی شهرهای چالش‌ها و راهکارها، ۹ و ۱۰ اردیبهشت، دانشگاه کاشان، صص ۱-۶:

31. A'azami, A. and M. Heshmati, and A. Soleimani, and A.H. Ali Beigi, (2016), impact of tourism on rural sustainable development (case study: Rijab village, Dallahoo, Kermanshah. *Journal of Heritage and Tourism*, 1(1), pp: 23-42;
32. Anuar, A.N. A., Jaini, N., Kamarudin, H. and Nasir, R. A. (2011), Effectiveness evaluation of Safe City Programme in relation to the tourism industry, *Procedia Engineering*, 42, 407-414;
33. Ayeni, D. A., & Ebohon, O. J. (2012), Exploring Sustainable Tourism in Nigeria for Developmental Growth. *European Scientific Journal*, 8(20), pp126-140;
34. Becser, Norbert, (2007), "improving service quality in retail trade-the premises of a potential measurement model and a decision support system", Institute of business economics department of decision sciences, pp: 1-254;
35. Carlisle, Sheena, Johansen, Aleksander and Kun, Martin (2016), Strategic foresight for (coastal) urban tourism market complexity: The case of Bournemouth, *Tourism Management* 54 (2016) 81-95;
36. Cazes, G., Potier, F., (2004), *Urban Tourism*, Translated in Persian by Salaheddin Mahallati, University of Shahid Beheshti Publication, P10;
37. Fazenda, N., Da Silva, F.N. and Costa, C. (2010), Douro Valley Tourism Plan; The plan as part of a sustainable tourist destination development process, *Journal of World Hospitality and tourism*. 2(4):428-440;
38. Hong, Ju (2014), Study on Urban Tourism Development Based on Experience Economy in Shanghai, *International Journal of Business and Social Science* Vol. 5 No, PP 59-63;
39. Howell, M, (2005), Neighborhood sustainability workshop, summary report. In: (http://www.beaconpathway.co.nz/neighbourhoods/article/reports_and_presentations_neighbourhoods), P 15;
40. Lai, P. and Napal, S.K. (2006), "Local perspectives of ecotourism development in Tawushan Nature Reserve, Taiwan". *Journal of Tourism Management*, Vol. 27;
41. Milenkovska, Violeta, (2011), Contemporary tendencies in the Tourism Operation, UTMS;
42. Moon, K. S. , Kim, M. , Ko, Y. J. , Connaughton, D. P. , Lee, J. H. (2011), The influence of consumer's event quality perception on destination image; *Journal of Managing Service Quality*. 21(3), 287-303;
43. Murray, Millson, R. - Wilemon ,David (2008), "Impact of New Product Development (NPD) Proficiency and NPD Entry stratiges on product Quality and Risk", *R&D Management* ,vol 38(5), 55, pp: 491-509;
44. Nunkoo, R. & Ramkissoon, H. (2008), "Small Island Urban Tourism: a Residents Perspective", *Current Issues on Tourism*, pp. 37-60;
45. Popescu, Ruxandra Irina and Corbos, Răzvan-Andrei (2010), the Role of Urban Tourism in the Strategical Development of Brasov Area, *Journal of Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, Vol 7, pp 69-85;
46. Rosso, antniu (2013), Tangible and intangible indicators of successful aboriginal tourism lodges in Northern Canada, *Tourism Management* 47, 318-328;
47. Sofeska, Emilija, (2016), relevant factor in sustainable Urban development of urban planning methodology and implementation of concepts for sustainable planning (planning documentation for the master plan Skopje 2001-2020, *procedia Environmental*

- Sciences, Vol 34, published by Elsevier, Available online at www.sciencedirect.com;
48. WTO, (2015), Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook, World Tourism Organization (WTO), Madrid;
  49. Wurjaningru.Febriana Nugrahayu, SheinastyPutri, (2010), “Design of batik product quality improvement by applying QFD model” International Academy of Business and Economics, vol 10, No 2, pp: 324-330;
  50. Zabkar.vesna, (2007), Quality and customer satisfaction in tourism, a case of Slovenia, university of Ljubljana, Faculty of economics, p1-17;
  51. Ziaei, M., Amin Bidokhti, A. A., & Qorbani, F. (2015), [Assessment of the local community capacity for the sustainable development of tourism (Persian)]. Tourism Management Studies, 8(4), 59-88.